

Ukázka působení a činnosti pražského arcibiskupství za arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Lipé

ANNA SYSLOVÁ

Abstrakt | Abstract

Příspěvek je sondou do církevních a náboženských poměrů přelomu 16. a 17. století z perspektivy pražského arcibiskupství prostřednictvím osoby desátého pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Lipé (1551–1606). Je představeno arcibiskupovo rodinné zázemí, mocenské pozice nejbližších příbuzných a jeho cesta za církevními beneficií, která je zakončena rokem 1592 a získáním svatovojtěšského stolce. Následná stěžejní pasáž pojednává o Berkově rekatolizační činnosti a s ní spojené působení nunciů na pražském císařském dvoře. Článek nastiňuje složitou náboženskou situaci doby a způsoby aplikovaného rekatolizačního postupu, který se snaží interpretovat na základě rozboru arcibiskupské korespondence.

The paper is a probe into the ecclesiastical and religious conditions at the turn of the 16th and 17th centuries from the perspective of the Prague archbishopric through the person of the tenth archbishop of Prague, Zbyněk Berka of Dubá and Lipá (1551–1606). The archbishop's family background, the positions of power of his closest relatives and his journey towards ecclesiastical benefices, which ends in 1592 and the acquisition of the See of St. John, are presented. The subsequent key passage deals with Berke's recatholization activities and the associated nuncio at the imperial court in Prague. The article outlines the complex religious situation of the time and the methods of recatholization applied, which it tries to interpret on the basis of an analysis of the archbishop's correspondence.

Klíčová slova | Keywords

Zbyněk Berka z Dubé a Lipé (1551–1606); arcibiskup pražský; rekatolizace; Cesare Speciano; pražská diecézní synoda

Zbyněk Berka of Dubá and Lipá (1551–1606); Archbishop of Prague; recatholization; Cesare Speciano; Prague Diocesan Synod

Stav dosavadního bádání

Osobnosti desátého pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé se dosud, s výjimkou několika konkrétněji zaměřených studií a obecných přehledů církevních dějin, nedostalo v české historiografii výraznější pozornosti. V obecnějším hledisku jsou při výzkumu působení pražského arcibiskupství a české náboženské situace na konci 16. století základním stavebním kamenem historiografická díla ze století 19. Jedná se o přehledy církevních dějin z pera Zikmunda Wintra,¹ Václava V. Tomka,² které o dané problematice pojednávají v souvislostech s dobovými událostmi, či o dílo Klementa Borového, který své *Dějiny diecése pražské*³ obohatil o medailonky pražských biskupů a arcibiskupů. Z novějších publikací obdobného rázu se jedná primárně o díla Václava Bůžka a Pavla Krále,⁴ Josefa Janáčka,⁵ Petra Matěje⁶ či Jaroslava Pánka,⁷ které se zabývají především šlechtickou a panovnickou tematikou v době působení arcibiskupa Berky. Další cennou doplňující literaturu zajišťují díla Jiřího Mikulce,⁸ Petra Vorla⁹ či Zdeňka V. Davida,¹⁰ které pomáhají osvětlit náboženskou praxi přelomu 16. a 17. století.

Kromě již zmíněného krátkého medailonku u Klementa Borového nemá Zbyněk Berka takřka žádnou literaturu, která by byla věnovaná čistě jeho osobě. Světlé výjimky tvoří články Václava Bartůňka, Antonína Podlahy, Jana Sedláka a Čenka Zírta. In-

1 Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století. Sv. 1*, Praha 1895.

2 Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy. Díl XII*, Praha 1901.

3 Klement Borový, *Dějiny diecése pražské*, Praha 1874.

4 Václav Bůžek a kol. *Věk urozených, Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002; idem a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

5 Josef Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

6 Petr Matěj, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

7 Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.

8 Jiří Mikulec, *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

9 Petr Vorel, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VII. 1526–1618*, Praha 2005.

10 Zdeněk V. David, *Nalezení střední cesty: liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích*, Praha 2012.

formacemi nejobsáhlejší z nich je Bartůňkův článek *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*¹¹ podávající ucelený obraz o jeho životě před ziskem arcibiskupského úřadu. Následná léta Zbyňkova působení mapuje na základě archivních konceptů arcibiskupské korespondence Antonín Podlaha, který se ve svém článku *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé*¹² zaměřuje především na korespondenci s císařskou kanceláří z let 1593–1597. Zbývající dva autoři se zabývají Berkovou osobou na sklonku jeho života, rokem 1605, kdy svolal pražskou diecézní synodu reagující na ustanovení tridentského koncilu a zavádějící jeho reformy v Českém království.¹³

Pramenná základna k tomuto tématu se jeví jako poměrně bohatá, ač do velké míry stále neprobádaná. Výjimkou jsou např. edice Aleny Pazderové, která zpracovala korespondenci Cesara Speciana,¹⁴ někdejšího papežského nuncia na pražském císařském dvoře, či vybrané edice zápisů ze sněmů zemských.¹⁵ Důležitým svědectvím tehdejších poměrů je „*Synodus Archi-Dioeciesana Pragensis...*“, který roku 1605 nechal Zbyněk Berka sepsat jako soupis zavedených synodních ustanovení po vzoru tridentského koncilu.¹⁶ Klíčovým je bezpochyby archiv pražského arcibiskupství, který skýtá dosud needitovanou korespondenci pražských arcibiskupů, Zbyňka Berky u Dubé nevyjímaje.

Rodinné zázemí arcibiskupa Zbyňka Berky

Zbyněk Berka z Dubé byl synem Kateřiny Haugvicové z Biskupic a Zdeňka Berky z Dubé, který byl nejvyšším sudím a tajným radou, komorníkem, nejvyšším podkoním Viléma IV. knížete bavorského a hejtmanem Chrudimského kraje.¹⁷ Měl šest sourozenců (tři sestry a tři bratry).¹⁸ Jeho nejstarší sestrou byla roku 1545 narozená Johana,

11 Václav BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, in: 900 let litoměřické kapituly, Praha 1959, s. 72–85.

12 Antonín PODLAHA, *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé*, Sborník Historického kroužku 6, 1905, č. 1, s. 1–5; idem, *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé* (pokračování a dokončení), Sborník Historického kroužku 6, 1905, č. 2, s. 108–113.

13 Jan SEDLÁK, *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, Časopis katolického duchovenstva 10, 1890, s. 606–613; Čeněk ZÍBRT, *Synoda r. 1605 proti pověrám*, Český lid 26, 1926, č. 5, s. 176–178.

14 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Tomus I. Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592–1598. Pars I–V*, ed. Alena Pazderová, Prae 2016.

15 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu VIII. 1592–1594*, ed. František Dvorský, Praha 1895; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu IX. 1595–1599*, ed. František Dvorský, Praha 1897; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu X. 1600–1602*, ed. František Dvorský, Praha 1900.

16 Zbyněk BERKA Z DUBÉ A LIPÉ, *Synodus Archi-Dioeciesana Pragensis: habita ab Illustrissimo & Reverendissimo Domino Domino Sbigneo Berka Dei et Apostolice Sedis Gratia Aarchi-episcopo Pragensi, et Principe, Legato nato &c. Pragae: Typis Nigranianis*, Praha 1605. Srov. *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*, přel. Ignác Antonín Hrdina, Praha 2015.

17 Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 83.

18 *Ottův slovník naučný III*, Praha 1890, s. 817–818.

kteřá se 29. června 1563 provdala za dvorského maršálka Českého království, prezidenta apelačního soudu a budoucího nejvyššího hofmistra Ladislava II. Popela z Lobkovic,¹⁹ s nímž měla mj. syna Zdeňka Vojtěcha, prvního knížete z Lobkovic, prvního vladaře domu lobkovického a nejvyššího kancléře Království českého, který byl „hlavou“ sílícího katolického křídla přelomu 16. a 17. století.²⁰

Ačkoli je Zbyněk Berka často označován za druhorozeného syna (pravděpodobně kvůli zasvěcení pro církevní kariéru, které nebylo pro prvorozené syny typické), narodil se jako prvorozený mužský potomek roku 1551. Druhorozeným synem (ačkoli kvůli Zbyňkově církevní kariéře i zdědění rodinného majetku často zaměňovaným za prvorozeného) byl Václav Berka z Dubé narozený roku 1554, který od mládí působil ve službách habsburského rodu.²¹ Roku 1574 se stal krajským hejtmanem na Chrudimsku,²² působil jako císařský rada, mezi léty 1589 a 1597 byl nejvyšším maršálkem dvoru královského,²³ polním maršálkem zemské hotovosti (se kterou vytáhl za Zbyňkovy finanční podpory v srpnu roku 1594 do Uher proti Turkům)²⁴, komorníkem Království českého, mezi léty 1597–1599 působil jako nejvyšší sudí dvorský a na samém sklonku 16. století zastával úřad nejvyššího komořího. Kromě těchto úřadů se také zúčastnil několika důležitých výprav a kromě již zmíněného tureckého tažení jel kupříkladu jako zástupce císaře Rudolfa II. na křtiny dcery polského krále Zikmunda III. a Anny Habsburské roku 1593.²⁵

Ke Zbyňkovu arcibiskupskému působení měl nejbliže jeho nejmladší bratr Ladislav, který se narodil kolem roku 1560 a prošel přísnou (pravděpodobně španělskou) výchovou, která ovlivnila jeho pozdější radikální kroky i pevné katolické přesvědčení.²⁶

19 Pavel JUŘÍK, *Lobkowiczové. Popel jsem a popel budu*, Praha 2017, s. 31.

20 Marie MŽYKOVÁ – Petr MAŠEK – Stanislav KASÍK, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 119–128.

21 Václav LETOŠNÍK, *Poselství Václava Berky z Dubé na Rychmburce k polskému dvoru 1593. Příspěvek k polským dějinám*, in: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi k šedesátým narozeninám*, edd. Miloš Weingart – Josef Dobiáš – Milada Paulová, Praha 1928, s. 293–314.

22 P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 806.

23 *Ottův slovník naučný III*, s. 818.

24 Tuto skutečnost dokládá především korespondence arcibiskupa Zbyňka ze srpna 1594, kdy sám agituje za Václavovu hodnost polního maršálka a později mu pomáhá s řešením záležitostí spojených s tažením (např. vyplacení žoldu Václavovu „vojenskému lidu“). Více srov. *Sněmy české VIII*, s. 611, 640–642.

25 Více srov. V. LETOŠNÍK, *Poselství Václava Berky z Dubé*, s. 299–313.

26 Informaci o Ladislavově španělské výchově podává pouze V. BŮŽEK a kol, *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 542.

Jeho kariéra začala roku 1583, kdy zastával úřad zemského komorníka Království českého a také se začal angažovat jako stoupenec a jeden z hlavních představitelů radikálního „španělského“ katolického křídla.²⁷ Po patnácti letech působení u pražského dvora jej císař Rudolf II. jmenoval nejvyšším zemským komorníkem Moravského markrabství a roku 1603 povýšil na moravského zemského hejtmana.²⁸

Toto rodinné zázemí, kontakty a příbuzenské vazby zajišťovaly budoucímu arcibiskupovi slibné pole působnosti opírající se o vlivné příbuzné, zaujímající významné posty v české i moravské politice, i o věhlas jednoho z nejstarších šlechtických rodů v českých zemích.

Doba dospívání, studií a začátek kariéry (1551–1592)

Dětská léta strávil budoucí arcibiskup společně se sourozenci na rodném rychmburském panství a jak již bylo zmíněno, i přestože byl prvorozeným synem, byl již v mládí předurčen pro církevní dráhu.²⁹ Ve čtrnácti až patnácti letech byl tak poslán za vzděláním na jezuitské koleje do Prahy a posléze do Olomouce,³⁰ kde začal být připravován na budoucí církevní kariéru. Od českých jezuitů odešel před rokem 1570,³¹ neboť už roku 1569 byl zapsán jako student na jezuitské univerzitě ve švábském Dillingenu z níž odešel na univerzitu v Krakově, kde absolvoval předepsané trienium (tříleté období)³² a získal licenciát teologie v bohosloví³³ s titulem *baccalaureus formatus*, po jehož získání se na čas vrátil do vlasti. Poté pobýval v bavorském Ingolstadtu, kde dosáhl dalšího z akademických grantů, doktorátu teologie a kanonického práva. Kroky mladého bohoslovce s tzv. nižším svěcením se v následujících měsících ubíraly do Říma. V létě 1573 arcivévoda Ferdinand Tyrolský vyhověl Zbyňkově žádosti o vydání pasu a doporučujícího listu ke kurii a kardinálům, čímž se mu otevřely dveře do Věčného města, kam odcestoval především aby si doplnil vzdělání, připravil se na život du-

27 P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII*, s. 406–407.

28 V tomto úřadě se po krátké době dvakrát vystřídal s Karlem I. z Lichtenštejna. Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adama mladšího z Valdštejna (1602–1633)*, Praha 1997, s. 81–82.

29 Předurčení prvorozeného syna pro církevní službu je poměrně neobvyklým jevem. Dostupná literatura ani prameny neuvádí „zákulisní“ informace pro toto rozhodnutí. Můžeme se tak pouze domnívat, zda šlo např. o vymodleného potomka nebo dítě vyléčené ze závažné nemoci, kterému byla z těchto důvodů přiřknuta církevní dráha jako vzdání díky za jeho narození či vyléčení.

30 *Ottův slovník naučný III*, s. 818.

31 Jezuitská kolej s gymnáziem působila v Olomouci od roku 1566, kdy bylo Zbyňkovi patnáct let. Dá se tak předpokládat, že na ni nastoupil kolem tohoto data a stal se tak jedním z jejích prvních studentů. Jeho věk při nástupu na pražskou jezuitskou kolej ani doba jeho pobytu nejsou známy. Srov. Kateřina BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006, s. 58.

32 V. BARTŮNĚK, *Probošt Zbyňek Berka z Dubé*, s. 73.

33 *Ottův slovník naučný III*, s. 818.

chovního, navázal důležité kontakty a v neposlední řadě dosáhl kněžského svěcení, které se tam s největší pravděpodobností uskutečnilo ještě roku 1574.³⁴

Právě rokem 1574 započala Zbyňkova „sbírka“ duchovních hodností a ještě 5. června téhož roku (za stálého pobytu v Římě³⁵) byl císařem Maxmiliánem II. jmenován vyšehradským proboštem.³⁶ Od poloviny 70. let se jeho jméno začalo objevovat v souvislosti s poměrně bohatou olomouckou kapitulou, v níž byl nejprve kanovníkem,³⁷ od roku 1577 proboštem³⁸ a ve které se dvakrát (ač neúspěšně) pokusil uspět v boji o uprázdněný stolec olomouckého biskupa.³⁹ Kromě těchto úřadů byl od roku 1577 členem pražské metropolitní kapituly, o rok později se stal apoštolským protonotářem a papež Řehoř XIII. jej jmenoval svým komořím.

Od konce 70. let 16. století začal růst Berkův vĕhlas i mimo země české – kromě Čech a Moravy byl znám v Bavorsku i v Polsku a ani Řím jej nepokládal za neznámou osobu, což mu napomohlo k získání dalších, tentokrát zahraničních a lukrativnějších, beneficíí.⁴⁰ Roku 1581 mu bylo rýnským falckrabětem Vilémem propůjčeno proboštsství v Alttöttingu⁴¹ a jen o rok později byl papežem Řehořem XIII. ustanoven kanovníkem a proboštem kapituly řezenské, kde mu byla na pět let propůjčena správa řezenského biskupství za nezletilého Filipa Viléma, syna vévody Viléma V. Bavorského.⁴² V polovině 80. let se Zbyňkovi povedlo uspět také v kapitule salcburské, která se stala jeho

34 V. BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 73. Nejde o plně ověřitelnou informaci, objevují se i domněnky, že ke kněžskému svěcení došlo v Praze rukou arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice. Srov. Milan BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 31.

35 V. BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 73.

36 Zbyněk na Vyšehradě nikdy nesídlil, a tak mu arcibiskup Martin Medek ustanovil zástupce – vikáře, který za něj měl obstarávat duchovní správu a rozhodovat při obsazování duchovních – srov. Eduard HEROLD – Viktor OLÍVA, *Vyšehrad*, Praha 1894, s. 190. I tak se Zbyněk snažil angažovat v osudech kapituly a ihned z kraje svého působení pro ni vindikoval Sedlčany směnou za Prachatice a patrně z vlastního nákladu dal přestavět presbytář vyšehradského kostela. Z této doby mj. také pochází berkovský znak zkrřížených ostrvů na klenbě onoho kostela, který tam nechal vymalovat tehdejší kapitulní děkan Altendorf – srov. V. BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 73–74.

37 Jako olomoucký kanovník byl Zbyněk označován už roku 1574, ale s největší pravděpodobností se jím stal později, nejspíše 28. listopadu 1575, neboť až tehdy dostal výslovné povolení, že se může stát členem kolegia olomouckých kapitulárů – srov. ibidem, s. 74.

38 O Zbyňkově zvolení svědčí listina z 13. srpna 1577 adresovaná papeži Řehořovi XIII. olomouckou kapitulou, která jej informuje o volbě – srov. Bohumil NAVRÁTIL, *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha 1909, s. 264.

39 Poprvé mezi léty 1575–1576, podruhé 1578–1579; srov. ibidem.

40 V. BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 74.

41 *Ottův slovník naučný III*, s. 818.

42 Za Zbyňkovo dočasné spravování řezenského biskupství pravděpodobně mohly osobní styky jeho otce Zdeňka Berky, který byl nejvyšším podkoním Viléma IV. knížete bavorského – děda Viléma V. Bavorského. V. BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 74.

nejbohatší prebendou a v kapitule ve Staré Boleslavi.⁴³ Od konce 80. let je jeho jméno spojováno s jeho posledním působištěm, a to s úřadem probošta ve zchudlé litoměřické kapitule.

Vzhledem k nemalému množství zastávaných beneficíí užíval Zbyněk pomoci zástupců, kteří jej v některých úřadech zastupovali a byli jeho pravou rukou – kupříkladu v Litoměřicích se zdržoval jen zřídk a většinu času jej zastupoval komorník Jan Šatný (pro Zbyňkovo časté pobývání v Salcburku tam např. celý rok 1589 Šatný úřadoval sám jen na základě písemných instrukcí).⁴⁴

Tento kariérní postup spojený s působením ve více beneficích do jisté míry determinovaly starosti o vlastní zabezpečení, neboť české zchudlé kapituly ho samy o sobě nebyly schopny uživit a zabezpečit, což je možná hlavní důvod pro cílení i na zahraniční úřady, které nutně nemusely být výrazem jeho ambicí, ale existenční nutností⁴⁵ (jako např. bohatá salzburská kapitula, které se později nechtěl vzdát ani jako pražský arcibiskup⁴⁶).

V poslední řadě mu toto působení přineslo věhlas ve středoevropské církevní organizaci a cennou praxi, díky které se ve správě vyšších církevních beneficíí dokázal profilovat jako klidný a rozvážný duchovní i jako dobrý hospodář.⁴⁷

Situace arcibiskupství a nunciatury na pražském císařském dvoře

Doba Berkova působení v duchovní sféře je dobou, kdy se důsledky evropské reformace rozšířily téměř po celé Evropě, ale zároveň také obdobím, kdy se papežství vymaňuje ze španělského vlivu, upevňuje své postavení v Itálii a hlásá razantnější postup protireformační politiky. V rámci té věnovala kurie zvýšenou pozornost nunciaturám u evropských panovnických dvorů jako jednomu z nástrojů pro prosazování kuriální politiky (především vnitrocírkevní reformy a potlačování sílícího protestantismu). „Vzorovou“ se stala obnovená nunciatura na císařském dvoře, která měla své specifické úkoly, pro něž se vybírali nejzkušenější a nejjobratnější diplomati.⁴⁸ Na jaře roku 1592

43 Srov. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 130; Johann E. SCHLENZ, *Geschichte des Probsteistiftes St. Stephan in Leitmeritz*, Prag 1933, s. 144.

44 V. BARTŮNĚK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 72–85.

45 V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, s. 130–132.

46 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars II*, s. 657–661.

47 V. BARTŮNĚK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, s. 77–79.

48 Prvořadý důraz se na pražskou nunciaturu kladl především proto, že Čechy byly ohniskem reformačního hnutí, které mělo navíc legální ukotvení. Kromě toho se na Prahu jako na sídlo císařského dvora upíraly zraky celé Evropy. Zdejší nuncius se tak měl zaměřit primárně na českou situaci, zabránit „reformační infekci“ a z Čech udělat vzor pro ostatní země říše. Alena PAZDEROVÁ, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho pro jeho nástupce Speciana*, in: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 352–353; eadem, *Projekt edičního zpracování korespondence Cesare Speciana, papežského nuncia na císařském dvoře v letech 1592–1598*, in: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu*, Praha 2006, s. 668.

byl tímto nunciem jmenován čelný představitel katolické restaurace z okruhu Karla Boromejského, Cesare Speciano, někdejší nuncius v Madridu.⁴⁹ Ač zkušený, tak středoevropských poměrů patrně příliš neznalý Speciano obdržel 5. května 1592 paapežskou instrukci obsahující popis situace v jednotlivých habsburských zemích, jeho povinnosti a úkoly na císařském dvoře.⁵⁰ O praktických věcech a náboženských poměrech byl důkladně spraven svým předchůdcem v tomto úřadě Camillem Caetanem, který pro počáteční působení svého nástupce sepsal podle vlastních zkušeností a poznatků detailní zprávu líčící aktuální situaci v říši. V obsáhlém, blíže nedatovaném dopise⁵¹ Caetani sepsal náboženskou situaci panující v habsburské monarchii se speciálním důrazem na dění v českých zemích, které byly vzhledem k přesunutí císařského dvora do Prahy a specifickým podmínkám pro legitimní postavení husitství nejdůležitějším článkem v prosazování kuriální politiky. Sám Caetani upozorňuje, že „nunciatura na císařském dvoře vyžaduje zvláštní pozornost a opatrnost“ a v rámci „českého problému“ apeluje především na vyřešení stále trvající (více jak dvouleté) sedisvakance pražského arcibiskupského stolce,⁵² během které byl řádný katolický život udržován prakticky pouze díky fungování jezuitských kolejí. Během té doby došlo ke zhoršení stavu na farách patřících arcibiskupství, byl zredukován počet katolických bohoslužeb, církevních úkonů i kněžstva, které často inklinovalo k odchýlkám od pravověrné víry. Potřebu zvolení nového arcibiskupa jen umocňovaly české specifické podmínky, jelikož nunciovo slovo nemělo ve vnitrocírkevních záležitostech (bez arcibiskupské záštity) prakticky žádnou váhu a pravomoci ve věcech církevních a duchovních byly rozděleny (podle officia církve pražské) mezi arcibiskupa a administrátora husitské konsistoře.⁵³

Instrukce odráží dobu, do které (pár měsíců po Specianově nástupu) nastoupil i Zbyněk Berka coby hlava katolické církve v Čechách. Jeho nástupu na konci roku 1592 předcházely mocenské i náboženské komplikace, které celý proces k nelibosti

49 Eadem, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho*, s. 351–352.

50 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars I*, s. 1–27.

51 Nejednalo se čistě o Caetanovy myšlenky, ale o původní český rekatolizační program vypracovaný nunciem G. F. Bonhominim v 80. letech, který se zatím nedařilo plnit (především kvůli častému střídání nunciů, kteří se během pár měsíců svého působení u císařského dvora nestihli plně zorientovat ve složitých náboženských poměrech ani navázat důležité kontakty) a který tak Caetani pouze revidoval a doplnil do něj své postřehy a náměty – srov. ibidem, s. 427–474.

52 O volbu nového arcibiskupa se zasazoval již dva dny po smrti arcibiskupa Martina Medka z Mohelnice tehdejší nuncius na císařském dvoře Alfonzo Visconte. Ačkoli byla záhy po Medkově smrti známa jména kandidátů na uprázdněný stolec (kladský probošt Kryštof Kirmeser, řezenský probošt a salcburský kanovník Zbyněk Berka z Dubé a Jiří Popel z Lobkovic), jednání se začala odkládat, a i přes Visconteho časté stížnosti do Říma na císařovu nečinnost v otázce pražského arcibiskupství se volba nakonec protáhla na téměř celé tři roky. Josef MATOUŠEK, *Kurie a boj o konsistoř podoboji za administrátora Rezka*, Český časopis historický 37, 1931, č. 1–2, s. 255–256.

53 A. PAZDEROVÁ, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho*, s. 354–355.

Speciana i kurie protahovaly. Sám nuncius si od července do prosince 1592 stěžoval v minimálně šesti dopisech adresovaných do Říma na neustálé oddalování arcibiskupské volby, která zpomalovala jeho činnost i jednání s utrakvisty.⁵⁴ Největšími průtahy byla tzv. lobkovická aféra, při níž se Jiří Popel z Lobkovic snažil uplatnit své vysoké ambice,⁵⁵ a především rozsáhlé prověřování, kvůli kterému musel Speciano odeslat veškeré listiny týkající se favorizovaného kandidáta Berky do Říma, kde měly být náležitě prozkoumány. Během procesu bylo zjištěno,⁵⁶ že jeho rodiče údajně zemřeli jako husiti a že sám Berka měl se svými sourozenci v mládí přijímat pod obojí způsobou a bez předchozí zpovědi.⁵⁷ Ačkoli nebyl pochyb, že nyní byl vysokým prelátem pod jednou, toto znepokojující zjištění listem z Říma 30. 1. 1593⁵⁸ opět pozastavilo už takřka dokonanou arcibiskupskou volbu a i přes Berkovy stížnosti⁵⁹ a Specianovy listy do Říma orodující za urychlení celé situace došla papežská konfirmace až v říjnu 1593.⁶⁰

Rekatolizační činnost pražského arcibiskupství a papežských nunciů u císařského dvora

Úspěšným obsazením svatovojtěšského stolce se Cesaru Specianovi povedlo splnit stěžejní úkol pro počátek své zdárné nunciatury u císařského dvora. Pro jeho ostatní úkoly byla klíčová spolupráce s novým arcibiskupem, který spolu se svým novým úřadem do jisté míry přebíral postup římské protireformační činnosti. Zbyňkovi byly sděleny instrukce papeže Klementa VIII. i Camilla Caetana, přičemž byly vytyčeny tři hlavní body. Bezprostředně po volbě se měla uskutečnit generální vizitace země, kterou měl arcibiskupa pověřit sám papež. Poté by měl arcibiskup svolat synodu, která by v Českém království přijala závěry tridentského koncilu a zavedla římské officium. Třetím úkolem bylo zajistit vybudování pražské katolické univerzity, která by byla protiváhou Univerzitě Karlově představující epicentrum utrakvismu a šíření jeho

54 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars I*, s. 76–78, 130–135, 147–152, 226–230, 242–247, 314–317.

55 Srov. Alena PAZDEROVÁ, *Lobkovická aféra a papežský nuncius Cesare Speciano*, in: *Inter laurum et olivam. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica*. 1–2/2002. Z pomocných věd historických 16, Praha 2007, s. 731–743.

56 Některé zdroje místo informačního procesu uvádí „informace ze soukromých zdrojů“, srov. Z. V. DAVID, *Nalezení střední cesty*, s. 417.

57 Toto tvrzení však nebylo nikdy potvrzeno, stejně jako údajný hrob jeho matky v Týnském chrámu (Josef MATOUŠEK, *Kurie a boj o konsistoř*, s. 270–271).

58 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars II*, s. 525–527.

59 Např. listina Cesare Speciana do Říma z 21. 6. 1593 píšící o nespokojenosti Zbyňka Berky s průtahy. *Ibidem*, s. 778–781.

60 Petr DOLEŽAL, *Papežský nuncius Casare Speciano a Čechy na počátku jeho působení v Praze*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1991, s. 38–41.

myšlenek.⁶¹ Mezi další Specianovy úkoly patřilo zprostředkování financí z Říma na pomoc proti tureckému nebezpečí⁶² a eliminace vlivu protestantů na císařském dvoře a ve vrcholných úřadech.⁶³

V rámci těchto úkolů vypracoval Speciano s Berkou dva plány postupu proti nekatolíkům. První plán, označovaný jako *Formula promissionis*, spočíval na jejich vzájemné spolupráci a jeho cílem bylo nashromáždit co nejvíce podpisů od nekatolických kněží, kteří se tím mimo jiné měli zavázat k podrobení se pražskému arcibiskupovi.⁶⁴ Jak dokládá dopis z 30. srpna 1592,⁶⁵ Speciano začal s přípravami již rok předem, kdy informoval papeže Klementa VIII. o svém postupu při plánování návratu nekatolických kněží do lůna katolické církve. Ve spolupráci s jezuitou byla nekatolickým kněžím za prohlášení věrnosti římské církvi slíbena peněžní odměna čtyř až šesti zlatých měsíčně, což je mělo přimět k loajalitě a časem je naplno přivést k pravověrné víře. Dne 10. února 1593 se uskutečnilo jednání arcibiskupa s katolickou konsistoří o situaci konzervativních (tradičních) utrakvistů,⁶⁶ reformě dolní konsistoře, škol a university, na němž bylo nakonec rozhodnuto o vyhnání nekatolických kněží, kteří listinu nepodepíší.⁶⁷ I přes úspěšný začátek a nashromáždění celkem 49 podpisů⁶⁸ (včetně podpisu administrátora pod obojí Fabiána Rezka z Gelspachu⁶⁹) však byla tato iniciativa záhy degradována císařovou nečinností vůči požadavkům na vyhoštění „nejhorších“ kněží, neochotou dvora k podpoře, papežovým odmítavým postojem k celé záležitosti i obecnou neochotou k finančním příspěvkům, které byly pro úspěšné dokonání plánu takřka klíčové.⁷⁰

V téže době se Zbyněk Berka snažil i o vlastní zásah proti nekatolíkům, stejně jako o ukotvení své nově nabyté pozice. Jeho aktivita spočívala v zesílení arcibiskupské moci, a to i v otázce postavení dolní konsistoře, v jejímž čele stál administrátor dosazovaný císařem. Dolní konsistoř byla ve vztahu k arcibiskupství poměrně autonomním celkem, v jehož jurisdikci byly veškeré záležitosti týkající se církve pod obojí. Konsistoř

61 A. PAZDEROVÁ, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho*, s. 356.

62 Více srov. eadem, *Ve stínu příprav na válku s Turky. Příspěvek k počátkům Specianovy nunciatury v Praze roku 1592*, in: Pocta Josefu Kollmannovi, Praha 2002, s. 237–252.

63 Eadem, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho*, s. 352.

64 V případě stále trvající sedisvakance pražského arcibiskupského stolce mělo jít o podrobení se nunciuovi u císařského dvora a pražské kapitule – srov. J. MATOUŠEK, *Kurie a boj o konsistoř*, s. 252–253.

65 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars I*, s. 180–182.

66 V odborné literatuře občas označovaných jako staroutrakvisté či husité. Z. V. DAVID, *Nalezení střední cesty*. S. 17–20.

67 P. DOLEŽAL, *Papežský nuncius Casare Speciano*, s. 40–51.

68 Pravděpodobně z celkového počtu 51 až 52 podpisů, o čemž se Cesare Speciano zmiňuje ve svém listu ke kurii z 9. března 1593 – ibidem, s. 40–51.

69 Více srov. J. MATOUŠEK, *Kurie a boj o konsistoř*, s. 252–285.

70 P. DOLEŽAL, *Papežský nuncius Casare Speciano*, s. 40–51.

tak, vzhledem k poměru katolíků a nekatolíků ve společnosti, ovládala většinu farností.⁷¹ V souladu s Caetanovou instrukcí měla být arcibiskupovi podřízena cenzura, s ní spojené vyhlášení zakázaných knih a dohled nad tiskem kalendářů, z nichž mělo dojít k odebrání svátku Jana Husa a Jeronýma Pražského.⁷² Dále se arcibiskup v návaznosti na Caetana zasazoval o zřízení tří katolických far v Praze,⁷³ o opravy kancionálů i o úpravu práv nekatolických měst, kterým mělo být odňato právo zamítat katolíkům udělení měšťanských práv.⁷⁴

Berka na Specianovy instrukce navázal také v uvádění náboženských řádů. Sám Speciani se ve svých listech do Říma zmiňoval o vyslání a příchodu dominikánů do Čech v srpnu 1592.⁷⁵ Z Berkovy iniciativy se roku 1596 dala do pohybu další jednání, tentokrát o uvedení zcela nového řádu do Čech, řádu kapucínů.⁷⁶ Ta byla dovršena na konci května 1599, kdy došlo v Římě ke schválení jejich vyslání.⁷⁷ Spolu s příchodem dvanácti členů řádu v čele se sv. Vavřincem z Brindisi bylo rozhodnuto i o stavbě kapucínského konventu v blízkosti Pražského hradu, s jehož stavbou se začalo v květnu následujícího roku.⁷⁸ Během dvou let došlo k dostavění kláštera a vysvěcení tamějšího kostela Panny Marie Andělské, které provedl sám arcibiskup.⁷⁹

Berkovým významným činem bylo svolání pražské diecézní synody, která po více jak padesáti letech v Českém království oficiálně vyhlásila ustanovení tridentského

71 *Sněmy české VIII*, s. 195–196; A. PAZDEROVÁ, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho*, s. 359.

72 Ještě roku 1593 došlo k podřízení cenzury pražskému arcibiskupovi – srov. A. PODLAHA, *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé*, s. 111–112.

73 Kromě jediné existující u sv. Víta měly být zřízeny fary u sv. Jakuba, u Panny Marie Sněžné a u sv. Tomáše. *Sněmy české VIII*, s. 196.

74 *Ibidem*, s. 195–196.

75 *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Pars I*, s. 125–127, 145–147.

76 O uvedení kapucínského řádu do Čech se neúspěšně pokoušel už Antonín Brus z Mohelnice. Marek BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, Praha 2022, s. 116.

77 O vyslání kapucínů do Čech arcibiskup Zbyněk Berka nejprve intervenoval u kardinálů Paraviciniho a Pierbenedittiho, kteří o daném záměru informovali Svatého otce. Vzhledem ke kladnému postoji Klementa VIII. byl zavolán generální prokurátor kapucínského řádu Jeroným Gerradoni z Castelferreti, který se záměrem souhlasil, stejně jako generální vikář Jeroným Stefani. 28.5. 1599 byla mise (v souladu s řádovými konstitucemi) schválena i generální kapitulou řádu. Zbyněk Berka byl o kladném vyřízení vyrozuměn dopisem z 19.6. 1599. Marek BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, Praha 2022, s. 117. Ve stejné době byla uzavřena také jednání o uvedení kapucínů na Moravu pod záštitou nového olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichštejna. Marek BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě*, s. 133–134.

78 Zbyněk Berka byl spolu s císařským radou Arnoštem z Mollartu jedním z nejtědřejších donátorů stavby i kapucínského řádu – *ibidem*, s. 124–125. Srov. František TISCHER, *Uvedení kapucínského řádu do Čech okolo roku 1600*, Praha 1907. O uvedení kapucínského řádu na Moravu se o čtyři roky později zasadil Zbyňkův bratr Ladislav spolu s olomouckým biskupem a kardinálem Františkem z Dietrichštejna – srov. Michal TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*, in: Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna XVIII, Brno 2005, s. 145–200.

79 M. BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě*, s. 130.

koncilu. Synoda konající se od 28. do 30. září 1605 se uskutečnila na základě papežské listiny ze 14.10. 1604, v níž sám papež žádal o její svolání⁸⁰ a jejím cílem bylo obnovit kázeň lidu i duchovenstva a zbavit lid zlovyků a pověr.⁸¹ Podrobně zavedla vše, co se vzhledem k tehdejšímu poměru jevílo jako příhodné a účelné k povznesení katolické víry a kázně, čímž se stala velmi důležitou pro náboženský život v Čechách.⁸² Díky již zmíněnému Synodu,⁸³ který nechal Zbyněk Berka tisknout a pod pokutou šesti tolarů přikázal jeho pořízení všem duchovním, se dodnes zachovala ustanovení v původním znění. Hlavními tématy byla ustanovení pro kněze a jejich farnosti, ustanovení o slavení svátků a věci, které synoda zapovídala. Tato nařízení do velké míry korespondovala s tridentskými, navíc byly přidány věci specifické pro českou oblast, jako byly např. pověry, které během let splynuly s náboženskou praxí.⁸⁴

Archiv pražského arcibiskupství, příklady pramenů a korespondence

Zatím stál mimo pozornost Berkův osobní přístup k rekatolizaci, který se pokusím přiblížit na několika příkladech z jeho korespondence uložené v archivu pražského arcibiskupství. Její tematickou šíři lze rozdělit na tři okruhy – listiny informačního charakteru, korespondence s městy (poddanými) a korespondence se šlechtou.

Mezi listinami informačního charakteru nalezneme papežská breve a suppliky, obecná nařízení, vyhlášky či formální korespondenci vedenou vysoce postavenými duchovními. Jednou z nejstarších listin je Berkovo osvědčení od papeže Řehoře XIII. z 24. června 1582 o získání licenciátu z teologie, většina pak pochází z 90. let 16. století. Kromě již zmíněné listiny Klementa VIII., která se týkala svolání synody z října 1604 se jedná např. o odsouzení chybného kněze Benedikta, děkana v Kutné Hoře, a jeho bludného učení o svátostech, křtu a rozhřešení, které šířil patrně pod vlivem Ulricha Zwingliho a novokřtěnců,⁸⁵ nebo o „krátké instrukce pro faráře v arcidiecézi pražské ohledně udělování svátosti pokání“⁸⁶ představující základní uvedení, jak má vypadat řádná zpověď. Mezi další listinami lze nalézt mnohé gratulace a oznámení o zvolení

80 Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství (NA, APA), č. kart. 2002b, Sg. C 103/1, inv. č. 3286, č. listiny 156, 14.10.1604. O svolání synody se již pokoušeli Berkovi předchůdci, ale česká situace nebyla tehdy natolik stabilní, aby se mohlo přistoupit k takto závažnému kroku.

81 Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy. Díl XII.* s. 422.

82 J. SEDLÁK, *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, s. 612.

83 Z. BERKA Z DUBÉ A LIPÉ, *Synodus Archi-Dioecesis Pragensis*.

84 Ibidem, s. 29–30. Více o pověrách v Synodu srov. Čeněk ZÍBRT, *Synoda r. 1605 proti pověrám*, in: *Český lid* 26, 1926, č. 5, s. 176–177.

85 NA, APA, č. listiny 59, 1595.

86 *Brevi instructio pro parochis, in archiepiscopatu Pragensi, circa administrationem Sacramenti Poenitentiae*; ibidem, č. listiny 123, 1598.

biskupů a arcibiskupů.⁸⁷

Dalším, nejhojněji zastoupeným typem písemností, je korespondence s českými městy. Ta se týká především místních farářů, které Zbyněk Berka shledal podezřelými ze šíření novot ve víře a odklonu od pravověrné katolické víry. Nejlépe zmapovaná je situace ve městě Brandýse nad Labem v roce 1597, kde kázal kněz Václav Hradištský, který byl „*pro některá svá provinění, kterých se dopustil z mladosti a nerozumu na arcibiskupův rozkaz uvězněn v šatlavním vězení na Hradčanech*“. Arch obsahuje dopis Václava Hradištského z 11. května 1597,⁸⁸ který prosí o milost a vyznání svých chyb a hříchů, ke kterým se dobrovolně, skrze konfesi svou, přiznal⁸⁹ a šest přímluvných listů za jeho propuštění od cechů, purkmistra a obecních starších města Brandýsa datované většinou k 13. květnu toho roku.⁹⁰ Dalším typem tohoto druhu písemností jsou uvedení (a žádosti o uvedení) do duchovního stavu, konfirmace nových farářů,⁹¹ pohledávky od berníků (např. za nesplacené resty z předešlého roku z panství roudnického a špitálského⁹²), nebo osobní žádosti prostých obyvatel, např. prosba vdovy Anny Skalické z Hlaupětína (dnes pražský Hloubětín) ohledně prominutí splácení úroků,⁹³ kterou se arcibiskup zabýval ze svého úřadu velmistra řádu křižovníků s červenou hvězdou, kterému obec Hloubětín patřila.

Třetím typem je korespondence vedená mezi arcibiskupem a šlechtou. Jedná se jak o formální korespondenci (např. pozvání na svatbu Jáchyma Kaplíře ze Sulevic s pannou Dorotou Arnoštkovou ze Štokova⁹⁴), tak o neformální stížnosti a spory. Korespondence odhaluje např. spory se Zdeslavem Kaplířem ze Sulevic, který byl kvůli svému faráři Janu Litzovi na jaře roku 1603 Berkou pohnán před zemský soud.⁹⁵ Následný Kaplířův dopis z 22. dubna téhož roku ukazuje další úskalí jejich sporu, mimo jiné ohledně kostela v Benešově Újezdě a působení kněžích pod obojí na Kaplířově panství.⁹⁶ Unikátním je tzv. „dobový skandál“, kterým se stal Berkův spor s dcerou

87 Např. Berkova gratulace Františku kardinálovi z Dietrichštejna ke zvolení olomouckým biskupem z roku 1599 (ibidem, č. listiny 142, 21. 5. 1599) nebo několik listin informujících o zvolení vratislavského biskupa Bonaventury z konce roku 1596 (ibidem, č. listiny 116, 6. 12. 1596; č. listiny 118, 7. 12. 1596).

88 Ibidem, č. listiny 90, 11. 5. 1597.

89 „*Ačkoliv velikého účinku dotčený kněz Václav proti V. M. K. z mladosti a nerozumu svého se dopustil, však že jest se v témž účinku dobrovolně an od žádného k tomu mučen nebyl, skrze konfesi svou přiznal...*“ – ibidem, č. listiny 88, s.d.

90 Ibidem, č. listiny 88, s. d.; 91, 13. 5. 1597; 93, 13. 5. 1597; 94, 13. 5. 1597; 98, s. d.; 99, s. d.

91 Ibidem, č. listiny 154, 17. 4. 1601; 147, s.d.

92 Ibidem, č. listiny neuvedeno, s. d.

93 Ibidem, č. listiny neuvedeno, s. d.

94 Ibidem, č. listiny neuvedeno, s. d.

95 Ibidem, č. listiny 157, jaro 1603.

96 Ibidem, č. listiny 174, 22. 4. 1603.

Kryštofa z Lobkovic, Marií Valdštejskou z Lobkovic, ohledně udělení dispenzu pro její svatbu s Henikem z Valdštejna, který arcibiskup odmítl udělit, neboť vyšlo najevo, že Henik byl tajným luteránem. Spor gradoval svatbou provedenou nekatolickým knězem a Berkovým popřením její právoplatnosti, načež ji „... v nepřítomnosti ... mezi jinou řečí svou zjevně promluvil ... že ona Marie Valdštejská není žádná pořádná manželka Henika z Valdštejna než kuběna a dítky z nich obou zplozené, že pořádní nejsou a nebudou než pancharti, kterýmižto slovy, totiž, že ty dítky, které ona Marie Valdštejská s Henikem z Valdštejna, manželem svým, ploditi bude, pořádní nebudou, než pancharti. Tak jest on, Zbyněk Berka, ji na její dobré cti nevinně nařkl“.⁹⁷ Spor se vystupňoval roku 1598 až na pohnání arcibiskupa od Marie Valdštejské před zemský soud pro nářek cti. Vzhledem k tomu, že by arcibiskupovo stanutí před světským soudem bylo nanejvýš skandální, snažil se o klidné vyřízení celé záležitosti i císař Rudolf I. I tak se ale vše řešilo několik dalších měsíců, až nakonec na začátku roku 1600 po mnohých odkladech, dohodách i ústupcích Marie svůj pŮhon zrušila.⁹⁸

Z Berkova počínání někdy vystupuje na povrch jeho občasná prudká povaha (někdy až radikální) i přílišná zbrkllost či naopak netečnost. Není tomu jinak ani při sporech s papežskými nuncií (kteří si na jeho povahu nejednou stěžovali⁹⁹) nebo s českou šlechtou. Kromě nastíněných sporů měl např. opakované neshody i s Petrem Vokem z Rožmberka kvůli obsazování farností.¹⁰⁰

Představené písemnosti ve zkratce ilustrují, čím se zabývala arcibiskupská kancelář za Berkova působení v jejím čele. Jak je patrné, v archivu zůstala uložena primárně příchozí pošta. Berkovy odpovědi se mezi dochovanými archiváliemi vyskytují jen po málu.

Závěr

Při celkovém zhodnocení Zbyňkovy osoby v úřadu pražského arcibiskupa nelze opomenout těžkou dobu, v níž se se nacházela katolická církev a ve které se snažil prosazovat své záměry. Narodil se v době, kdy se na evropském dějinném poli stala hlavním tématem šířící se německá reformace proniknuvší i do střední Evropy a opakovaně byl svoláván tridentský koncil, na němž se Ferdinand I. snažil o klidné vyřeše-

97 Ibidem, č. listiny neuvedeno, s. d.

98 Vojtěch Jaromír NOVÁČEK, *Spor o nářek cti mezi Marií Valdštejskou z Lobkovic a pražským arcibiskupem 1596–1600*, in: Věstník Královské české společnosti nauk 1, 1905, s. 1–22.

99 Například dopis nuncia Speciana z prosince 1597 do Říma, ve kterém si stěžuje na arcibiskupovu nestálost, nespolehlivost a potřebu stálého pobízení k vyřešení aktuálního problému – srov. ibidem, s. 17.

100 J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 289–290.

ní české (ale i říšské) nestabilní náboženské situace.¹⁰¹ Okolnosti těchto let radikálně ovlivnily náboženské prostředí a napjatou situaci (nejen) v českých zemích, ale i osud Zbyňka Berky z Dubé, který se ve svých jedenačtyřiceti letech stal pražským arcibiskupem.¹⁰² Jak bylo nastíněno, doba jeho episkopátu byla dobou, kdy byl procentuální podíl katolíků ve společnosti menšinový. Jmenování Zbyňka, příslušníka jednoho ze staročeských panských rodů, bylo tak už samo o sobě jednou z mírnějších podob rekatolizace.¹⁰³

Studie vycházející z diplomové práce¹⁰⁴ si kladla za cíl upozornit na poměrně opomíjenou osobu pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Lipé a na jeho činnost v roli nejvyššího duchovního pražské arcidiecéze a schopného diplomata s evropským rozhledem. Představeny jsou jeho rodinné vazby, vzdělání, působení v různých církevních úřadech ve střední Evropě a primárně doba jeho působení v čele katolické církve v Čechách. Jsou načrtnuty hlavní momenty jeho rekatolizační činnosti, objasněna spolupráce s papežskými nuncií i složitosti doby, ve které působil. Pouze okrajově byla nastíněna neutěšená finanční situace pražského arcibiskupství, působení náboženských řádů, podíl arcibiskupství (a nunciatury) na tureckém tažení na podzim roku 1594 i Berkova pozice v čele řádu křížovníků s červenou hvězdou, které by si samy o sobě zasluhovaly větší pozornost.

Autorka | Author

Anna Syslová

Katolická teologická fakulta

Univerzita Karlova

syslova@ktf.cuni.cz

Mgr. Anna Syslová (* 1998) vystudovala bakalářský studijní program Historické vědy v letech 2017–2020 a následně v letech 2020–2022 navazující magisterský studijní program se zaměřením na církevní a obecné dějiny na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od října 2022 je na téže fakultě doktorandkou oboru Cír-

---

101 Více srov. František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech*, Praha 1969.

102 J. MIKULEC a kol., *Církev a společnost*, s. 60–63.

103 P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 395–396.

104 Anna SYSLOVÁ, „*My Zbyněk, z Boží milosti arcibiskup pražský, stolice svaté apoštolské legát, jeho milosti římského císaře rada nejvyšší, mistr křížovníků s červenou hvězdou...*“ *Aneb život pražského arcibiskupa doby rudolfínské*, diplomová práce, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2022.

kevní a obecné dějiny. Tématem její disertační práce je osoba pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Lipé (1551–1606).

•41

Summary

The paper outlines the life and activities of Archbishop Zbyněk Berka of Dubá and Lipá and the complexity of the period in which he served as the head of the Czech Catholic Church. The introduction discusses the family background and activities of his brothers Václav and Ladislav as well as his nephew Zdeněk Vojtěch Popel of Lobkovice, who served in high provincial and court offices and were close to Zbyněk's later archiepiscopal activities. The paper briefly deals with the period of the future archbishop's studies and his subsequent work in ecclesiastical offices in the Czech Kingdom and beyond. It culminates in 1592, when Zbyněk Berka took the archbishop's chair in Prague, thus becoming the head of the Catholic Church in Bohemia. The text attempts to reflect on the period in the context of the Prague archbishopric and its recatholization activities, which became (with the support of papal nuncio and Jesuits) the main focus on Berka's episcopate. An illustrative example is the characterization and brief analysis of the archbishop's correspondence stored in the archives of the Archbishopric of Prague.